

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Господарське право»

на тему:

„Правовий статус підприємств в Україні”

Студента 3 курсу ПР - 32 групи

Галузь знань 0304 «Право»

Напрямок підготовки 6.030401

«Правознавство»

Чуби У.Б.

Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Теоретико-правові засади визначення підприємства як суб'єкта господарювання.....	6
1.1 Поняття та ознаки підприємств як суб'єктів господарського права.....	6
1.2 Правові засади створення підприємств та їх правовий статус за законодавством України.....	10
Розділ 2. Характеристика основних видів підприємств за чинним законодавством України.....	13
2.1 Державні та комунальні підприємства.....	13
2.2 Підприємства колективної власності.....	16
2.3 Приватні підприємства та інші види підприємств.....	20
Розділ 3. Правові підстави припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності.....	22
3.1 Поняття припинення діяльності суб'єкта господарювання.....	22
3.2 Юридичні підстави добровільного та примусового припинення підприємства.....	24
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

ВСТУП

Актуальність теми. Домінуюче місце серед суб'єктів господарювання належить підприємствам. Це зумовлено особливими економічними і соціальними функціями підприємства в економічній системі, а саме функціями товаровиробника, який задовольняє суспільні потреби у продукції, роботах, послугах. Всі інші суб'єкти господарювання, які не є підприємствами (банки, страхові компанії, інші фінансові установи, біржі тощо), по суті, обслуговують підприємства, створюючи їм належні умови для здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності.

Тому правовий інститут підприємства як суб'єкта господарювання є центральною частиною системи господарського права України, його правовою основою. Усі основні закони та інші нормативно-правові акти господарського законодавства приймаються, виходячи з економічного та правового становища підприємства, його ролі в економіці України.

На сьогодні велика кількість видів та організаційно-правових форм підприємств породжують на практиці безліч питань щодо визначення особливостей їх правового статусу і, відповідно, застосування певних положень чинного законодавства України. Прийняття Господарського кодексу України як кодифікованого нормативно-правового акту слугувало подальшому розвитку законодавства, поєднанню приватноправових методів правового регулювання на паритетних засадах з публічно-правовими, однак прийняття ГК України не вирішило всіх проблем, пов'язаних з правовим положенням підприємств. У правовому регулюванні статусу підприємств та їх діяльності є певні недоліки, неузгодженість, які вказують на доцільність комплексного наукового дослідження проблем правового положення підприємств як суб'єктів господарювання.

В українській правовій науці окремі питання створення і діяльності певних видів підприємств висвітлювалися у роботах О. Кібенко, О. Вінник,

О. Щербини, В. Мамутова, Н. Саніахметової, Г. Пронської та ін. Однак спеціальні дослідження правового статусу підприємства як суб'єкта господарювання у сучасних умовах з урахуванням соціально-економічних змін, які сталися в суспільстві в умовах становлення ринкової економіки, не проводилися. Вищевикладеним зумовлюється актуальність теми дослідження.

Метою роботи є дослідження правового статусу підприємства як суб'єкта господарювання на основі комплексного аналізу господарського законодавства, практики його застосування та відповідних теоретичних засад.

Для досягнення цієї мети були поставлені та вирішені наступні завдання:

- визначити поняття та ознаки підприємств як суб'єктів господарського права;
- дослідити правові засади створення підприємств за законодавством України;
- надати характеристику основних видів підприємств за чинним законодавством України;
- визначити правові підстави припинення діяльності суб'єктів підприємницької діяльності.

Об'єктом дослідження є сукупність господарських відносин, що виникають в процесі створення, функціонування та припинення діяльності підприємств.

Предметом дослідження є правовий статус підприємств як суб'єктів господарювання.

Методологію дослідження становлять загальнонаукові (діалектичний, історичний, системний, аналізу, синтезу, індукції, дедукції) та спеціальні (порівняльно-правовий, метод тлумачення правових норм) методи наукового пізнання. За допомогою діалектичного методу досліджувалося вчення про

підприємство як суб'єкта господарської діяльності та суб'єкта права, його функції на різних стадіях суспільного розвитку.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1 Поняття та ознаки підприємств як суб'єктів господарського права

В сучасних умовах науковцями не припиняються дискусії в економічній і юридичній літературі з приводу суті поняття «підприємство». Так, на думку І. В. Труша, поняття «підприємство» має економічне походження і в першу чергу є економічною категорією [16, с. 45]. При визначенні сутності економічної категорії «підприємство» вчені-економісти виходять з того, що підприємство є самостійним господарюючим суб'єктом економічної діяльності, який здійснює виробничу діяльність в напрямку перетворення наявних ресурсів в готовий продукт, який є затребуваним споживачами.

Господарсько-правова наука доповнила визначення сутності підприємства характеристикою самостійного суб'єкта господарювання, який володіє правами юридичної особи. Вперше, визначення поняття «підприємство» із узагальненням зазначених характеристик, було наведено у Законі України «Про підприємства в Україні». Частина 1 ст. 1 цього Закону, визначала підприємство як основну організаційну ланку народного господарства України, самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу). Дане визначення в частині «основна організаційна ланка народного господарства України» піддавалося в літературі постійній критиці. Окремі фахівці акцентували увагу на тому, що в умовах ринкової економіки, коли більше 70% власності не є державною, називати господарство народним є неправомірним. В умовах ринкових відносин основна маса населення

(народу) відсторонена від засобів виробництва, участі в управлінні народним господарством, розподілу та привласненню заново створеного продукту. В результаті підприємство як «основна організаційна ланка народного господарства» трансформувалося в «суб'єкт ринкових відносин економіки України» [15, с. 84]. Відголос таких критичних зауважень знайшов своє відображення при кодифікації господарського законодавства в ГК України, зазначена характеристика із визначення підприємства була виключена.

Відповідно до ч. 1 ст. 62 ГК України, підприємство - це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами [2].

Представники господарського права традиційно розглядають підприємство в якості суб'єкта права. На думку В.С. Щербини, підприємству серед суб'єктів господарського права належить домінуюче положення, яке обумовлено його особливими економічними і соціальними функціями як товаровиробника, що задовольняє суспільні потреби у продукції, роботах, послугах. Тому правовий інститут підприємства як суб'єкта господарювання є центральною частиною в системі господарського права, його правовою основою. Усі основні закони та інші нормативні акти приймаються виходячи із економічного і правового положення підприємства, його ролі в економіці України [21, с. 54].

С.М. Грудницька, розглядаючи економіко-правову сутність та поняття підприємства на сучасному етапі, дослідник робить висновок, що підприємство - це основна ланка народного господарства - первинний правовий інститут у сфері господарювання, суб'єкт права господарської діяльності, який представляє собою відносно самостійну багатофункціональну систему приватно-публічних відносин з правами або без прав юридичної особи, створеної із дотриманням вимог законодавства та

зареєстрованої в установленому порядку за ініціативою компетентного органу державної влади та органа місцевого самоврядування, або інших підприємців для задоволення приватних і публічних інтересів в процесі реалізації прав різних учасників правовідносин з підприємством, яке здійснює систематичну виробничу, науково-дослідницьку, торгову, та іншу господарську діяльність через перетворення наявних ресурсів (факторів виробництва) в готовий, затребуваний споживачами продукт (товар) [7, с. 16].

В Господарському кодексі України, який займає центральне місце в системі господарського законодавства, підприємство виступає як суб'єкт права в ст. 62, 64, ст. 73-78, ст. 152, 167, 169, 708, 722 та в інших статтях Закону [2]. Підприємство є типовим і універсальним господарюючим суб'єктом, який може повноцінно брати участь у суспільній організації виробництва. У статутах комунальних підприємств вони теж розглядаються як суб'єкти права, котрі мають права юридичної особи.

Частина 4 ст. 62 ГК України визначає підприємство юридичною особою, яка має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. ЦК України уникає використання терміну «підприємства» і визначає юридичною особою організацію, що створена і зареєстрована в установленому законом порядку, наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді (ст. 80). Проте, ця нормативна конструкція є помилковою і не враховує суті поняття «юридична особа». Як влучно зазначає В.К. Мамутов, юридична особа - це відповідна якість організації, тобто створеного колективу людей. М. Ісаков справедливо зауважує, що поняття «підприємство» є узагальнюючим, збірним, яке не можна зводити до поняття юридичної особи, оскільки йому як суб'єктові господарювання, окрім прав юридичної особи, належать ще і інші права та обов'язки [10, с. 43].

Підприємство як соціально-економічний і правовий інститут має певну сукупність економічних, організаційних і юридичних ознак, за якими кваліфікується як суб'єкт господарювання і суб'єкт права. За допомогою цих ознак, систематизованих ч. 1 ст. 62 ГК, уніфіковано визначається правове становище підприємств усіх форм власності і галузей народного господарства.

Отже, по-перше, підприємство є самостійним суб'єктом. Самостійність у прийнятті господарських рішень є однією з основних і необхідних умов діяльності підприємства як товаровиробника. Юридичний аспект такого визначення полягає в тому, що підприємство при здійсненні своєї господарської діяльності має право з власної ініціативи приймати будь-які рішення, що не суперечать законодавству України.

По-друге, закон визначає, що підприємство - це суб'єкт господарювання. Суть визначення "суб'єкт господарювання" полягає в тому, що підприємство є товаровиробником, трудовий колектив якого на професійній основі (промисел) виробляє і реалізує свій товар з метою одержання прибутку. Як господарюючий суб'єкт підприємство здійснює виробничу, науково-дослідну торговельну та іншу господарську діяльність.

Підприємство - це статутний суб'єкт господарювання. Статут (модельний статут) підприємства як локальний акт господарського законодавства нормативно визначає цілі і предмет діяльності окремого підприємства, відхилятися від яких без зміни статуту підприємству заборонено. Статут також визначає межі спеціальної правоздатності підприємства як юридичної особи. Це один із найважливіших правових актів підприємства [6, с. 128].

Підприємство має необхідне для суб'єкта господарювання майно - основні і оборотні кошти, інші цінності, якими воно володіє, користується і розпоряджається на певному правовому титулі (на праві власності, господарського відання чи оперативного управління).

Підприємство має печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Підприємство є самостійним суб'єктом права. З одного боку, закон визначає його компетенцію (права та обов'язки) як суб'єкта господарювання, з другого, - зазначає, що підприємство є юридичною особою, яка не має у своєму складі інших юридичних осіб (ч. 4,5 ст. 62 ГК). Цим підприємство суттєво відрізняється від об'єднань підприємств, до складу яких входять юридичні особи.

1.2 Правові засади створення підприємств за законодавством України

Виходячи з того, що в Україні створюються і функціонують підприємства різних організаційно-правових форм, законодавство визнає загальні і спеціальні умови їх створення. Загальні умови поширюються на організацію створення всіх форм підприємств. Вони визначені Господарським та Цивільним кодексами, Законами України, які регулюють загальні умови створення юридичної особи, в тому числі і підприємства. Спеціальні умови створення підприємств визначені законами про їх окремі види.

Створення підприємства, як правове поняття, включає визначення засновників, їх засновницької компетенції та порядку діяльності. Засновником є особа, що має право створити у встановленому порядку підприємство як юридичну особу. Таким правом наділені безпосередньо власники засобів виробництва та іншого майна і уповноважені власником (власниками) органи, тобто фізичні та юридичні особи, крім випадків, передбачених законодавчими актами України [3, с. 111].

Серед загальних умов створення підприємства провідне місце посідає визначення кола суб'єктів, правомочних приймати рішення щодо створення

підприємства, тобто його засновником. Відповідно до діючого чинного законодавства в Україні існують три категорії таких суб'єктів:

- а) власник (власники) майна будь-яких видів, а також розмірів;
- б) уповноважений власником (власниками) орган або підприємство, організація;
- в) трудовий колектив у випадках і порядку, передбачених вказаним вище Законом та іншими законодавчими актами України.

При визначенні засновника, який належить до категорії власника майна створюваного підприємства, необхідно виходити із законодавчо зазначеного переліку видів підприємств, встановленого відповідно до існуючих у країні форм власності.

Відповідно до діючого чинного законодавства підприємство може бути створене внаслідок примусового поділу іншого підприємства. Рішення з цього питання приймає Антимонопольний комітет України та його територіальні органи.

Створення підприємства в юридичному розумінні - це затвердження та одержання передбачених законом документів: рішення власника (власників) або уповноваженого органу про створення підприємства, статуту, якщо цього вимагає організаційна форма, свідоцтво про державну реєстрацію. При необхідності для новостворюваного підприємства на земельній ділянці сюди входять також документи на право землекористування (землеволодіння), визначені земельним законодавством України [5, с. 209].

Таким чином, засновниками підприємств можуть бути:

- 1) державні, колективні, орендні, спільні підприємства, громадські організації та їх підприємства, кооперативи, акціонерні товариства, господарські асоціації та інші підприємства і організації, які є юридичними особами;
- 2) державні органи, уповноважені керувати державним майном;
- 3) спільні органи, які вказані вище, підприємства, організації і громадяни;

4) Антимонопольний комітет України та його територіальні органи.

Підприємства можуть створюватися шляхом реорганізації діючого підприємства, тобто в результаті виділення із складу діючого підприємства одного або кількох структурних підрозділів за рішенням їх трудових колективів, якщо на це є згода власника чи уповноваженого ним органу. Аналогічно може створюватися підприємство на базі структурної одиниці діючого об'єднання. Щодо таких підприємств діє правило про збереження за ними взаємних зобов'язань та укладених договорів з іншими підприємствами.

Підприємства мають право створювати на території України та за її межами суб'єкти підприємницьких організаційних структур без прав юридичної особи - свої відособлені підрозділи і філії, представництва та інші з правами відкриття поточних і розрахункових рахунків.

В установчих документах господарських товариств окремими статтями визначається порядок внесення змін до статуту (вищим органом управління, за рішенням 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах).

Крім обов'язкових до установчих документів можуть включатися альтернативні положення, які не повинні суперечити чинному законодавству України [14, с. 29].

Таким чином, згідно із п. 1 ч. 2 ст. 55 та ч. 1 ст. 62 ГК України, підприємство є суб'єктом господарювання. До основних ознак підприємства слід віднести: є учасником господарських відносин; безпосередньо здійснює господарську діяльність; наділено господарською компетенцією; має відокремлене майно; несе відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах закріпленого за ним майна, крім випадків, передбачених законодавством.

РОЗДІЛ 2.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Чинне законодавство України та наука господарського права виділяють доволі широке коло видів підприємств в залежності від форми власності на якій вони основані, від галузевої спрямованості, обраної спеціалізації та чисельності працюючих, приналежності управлінських повноважень тощо, взаємозв'язку самих підприємств.

Підприємства за законодавством України можна поділити на окремі види за різними ознаками. За ознакою форми власності, на якій засновано підприємство їх поділяють на: приватні, колективні, державні та змішані. У відповідності до цього за діючим законодавством в Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, засноване на власності фізичної особи, колективне підприємство, засноване на власності трудового колективу підприємства, господарське товариство, підприємство, яке засноване на власності об'єднання громадян, комунальне підприємство, засноване на власності відповідної територіальної громади, державне підприємство, засноване на державній власності, в тому числі казенне підприємство [11, с. 53].

2.1 Державні та комунальні підприємства

Правове становище підприємств державної форми власності регулюється Господарським кодексом України (статті 73-77 - щодо державних комерційних і казенних підприємств, статті 167-172 - щодо корпоративних прав держави, яких вона набуває при створенні державних/національних акціонерних товариств і державних холдингових компаній, а також участі в так званих змішаних товариствах - за участю суб'єктів різних форм власності).

Підприємства державної форми власності можуть бути як унітарного, так і корпоративного типу. До перших (унітарного типу) належать державне комерційне підприємство і казенне підприємство, до других (корпоративного типу) - державне (національне) акціонерне товариство (корпоратизоване підприємство).

Державне унітарне підприємство - це таке підприємство унітарного типу, яке діє на базі відокремленої частини державної власності без поділу її та частки, створюється в розпорядчому порядку компетентним органом держави і входить до сфери управління зазначеного органу. Ознаки державного унітарного підприємства закріплені в ст. 73 Господарського кодексу України.

Державне комерційне підприємство діє на основі статуту і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності всім належним йому на праві господарського відання майном. Статутний фонд такого підприємства утворюється відповідним повноваженим органом до його реєстрації як суб'єкта господарювання [20, с. 116].

Держава та орган, до управління якого входить державне комерційне підприємство, не несуть відповідальності за його зобов'язаннями, крім випадків, передбачених Господарським кодексом України та іншими законами.

Державні унітарні підприємства повинні приймати та виконувати доведені до них державні замовлення і державні завдання, а також враховувати їх при формуванні виробничих програм, визначенні перспектив їх економічного і соціального розвитку та виборі контрагентів. Вони не мають права безоплатно передавати належне їм майно іншим підприємствам, організаціям, громадянам, крім випадків, передбачених законом. Відчужувати, віддавати в заставу майнові об'єкти, що належать до основних фондів, здавати в оренду цілісні майнові комплекси структурних одиниць та підрозділів державні комерційні підприємства мають право лише за попередньою згодою органів, до сфери управління яких вони входять, і, як

правило, на конкурсних засадах. Кошти, одержані від продажу майна, що належить до основних фондів цих підприємств, спрямовуються на інвестування їх виробничої діяльності.

Серед підприємств, заснованих на державній власності, вирізняються казенні підприємства. Вони створюються в галузях народного господарства, в яких: законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємством; основним (понад п'ятдесят відсотків) споживачем продукції (робіт, послуг) є держава; підприємство являє собою суб'єкт природних монополій; таким, що переважає (понад п'ятдесят відсотків), є виробництво суспільне необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним; приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом (ст. 76 Господарського кодексу України) [9, с. 155].

Комунальні унітарні підприємства утворюються, подібно до державних підприємств, компетентними органами місцевого самоврядування на базі відокремленої частини комунальної власності і входять до сфери їх управління.

М. Косматенко визначає комунальне підприємство як підприємство, що переважно виконує хоча б один з видів робіт, як створення соціальних зручностей, виробництво, ремонт, транспортування, збереження продукції в інтересах територіальної громади, і знаходиться в його (чи вищих органів управління) повній або переважній власності. При цьому мається на увазі, що підприємство - це частина економічної єдиної господарської системи, що має права юридичної особи, діє на засадах госпрозрахунку і за допомогою засобів виробництва виконує роботи чи надає послуги для одержання прибутку, досягнення визначених соціальних цілей у межах виділених ресурсів [15, с. 84].

Отже, до основних ознак комунального підприємства слід віднести наступні: є учасником господарських відносин; створено у відповідній

організаційно-правовій формі; безпосередньо здійснює господарську діяльність; наділено господарською компетенцією; має відокремлене майно; несе відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах закріпленого за ним майна (крім випадків, передбачених законодавством); має власне найменування. Враховуючи перелік основних ознак комунального підприємства, можна надати наступне визначення цього суб'єкту господарських відносин. Комунальне підприємство це - статутний суб'єкт господарювання унітарного або корпоративного типу, що функціонує на базі відокремленої частини комунального майна, яке закріплюється за ним на праві господарського відання, оперативного управління, або праві власності, який створюється та контролюється органом місцевого самоврядування, безпосередньо здійснює господарську діяльність та володіє відповідним обсягом спеціальної правосуб'єктності [19, с. 70].

Це підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника та органу місцевого самоврядування, до сфери управління якого воно входить. Збитки, завдані йому внаслідок виконання рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, підлягають відшкодуванню зазначеними органами.

2.2 Підприємства колективної власності

Господарський кодекс України (ст. 93) за ознакою форми власності, на базі якої функціонують підприємства, виділяє такий їх різновид, як підприємства колективної власності, яким визнається корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновників. Ними є виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом [4, с. 95].

Майно колективного підприємства і становить колективну, власність цього підприємства. В ньому визначаються вклади учасників в це майно, на

базі якого створено колективне підприємство, та їх вклади в приріст майна після його заснування.

Різновидом колективних підприємств є виробничі кооперативи — добровільні об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої чи іншої діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі в його діяльності (ст. 95 ГК України).

Діяльність кооперативу базується на принципах добровільного вступу в кооператив і безперешкодного виходу з нього, особистої трудової участі членів кооперативу та їх участі в управлінні його справами. В складі кооперативу можуть створюватися структурні підрозділи, зокрема територіальне відокремлені. Кооператив має право відкривати свої філіали та представництва.

Засновниками (членами) виробничого кооперативу можуть бути громадяни, іноземці та особи без громадянства, їх кількість не може бути меншою ніж три особи. Кооператив вважається створеним і набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації.

Майно кооперативу формується за рахунок грошових та матеріальних внесень його членів, виробленої ним продукції, доходів від реалізації та іншої діяльності, надходжень від продажу цінних паперів та інших джерел, передбачених статутом кооперативу [13, с. 90].

Члени кооперативу можуть передавати як пайовий внесок право користування належною їм земельною ділянкою в порядку, визначеному земельним законодавством. Майно виробничого кооперативу відповідно до його статуту поділяється на пайовий та неподільний фонди. Неподільний фонд утворюється за рахунок вступних внесків і майна кооперативу. Пайові внески членів кооперативу до нього не включаються. Порядок формування і розміри неподільного фонду встановлюються статутом.

Розміри пайових внесків до кооперативу встановлюються в рівних частинах і пропорційно до очікуваної участі члена кооперативу в господарській діяльності останнього.

У разі виходу з кооперативу його член має право одержання свого паю в порядку і строки, визначені статутом кооперативу (ст. 99 ГК України).

Управління виробничим кооперативом здійснюється на основі самоврядування, гласності, участі його членів у вирішенні питань діяльності кооперативу. Вищим органом кооперативу є загальні збори. До органів управління належать правління (голова) та ревізійна комісія (ревізор). Статутом може бути передбачено спостережну раду кооперативу.

Правління виробничого кооперативу може наймати виконавчого директора для оперативного управління діяльністю кооперативу. Виконавчий директор не може бути членом кооперативу. Він здійснює свою діяльність на умовах контракту.

У разі відсутності в кооперативі посади виконавчого директора роботою кооперативу керує його голова.

Якщо кількість членів виробничого кооперативу становить більш як п'ятдесят осіб, у ньому може утворюватися спостережна рада для контролю за діяльністю виконавчого директора. Вона обирається загальними зборами з числа членів кооперативу у складі трьох-п'яти осіб. Контроль за фінансово-господарською діяльністю кооперативу здійснює ревізійна комісія, а в кооперативі, до складу якого входить менше десяти членів, - ревізор [6, с. 94].

Виробничий кооператив, згідно зі ст. 108 ГКУ, відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним йому майном. Його члени несуть за усіма зобов'язаннями субсидіарну (додаткову) відповідальність своїм майном у розмірі, не меншому їхнього пайового внеску.

Одним із видів підприємств колективної власності є підприємства споживчої кооперації. Споживча кооперація — це система самоврядних організацій громадян (споживчих товариств, їх спілок, об'єднань), а також

підприємств та установ цих організацій. Первинною ланкою цієї системи є споживче товариство — організація громадян, які на основі добровільності членства, майнової участі та взаємодопомоги об'єднуються для спільної господарської діяльності з метою організованого колективного забезпечення своїх економічних і соціальних інтересів. Кожний член споживчого товариства має свою частку в його майні [8, с. 5].

Споживчі товариства наділяються правами юридичної особи і можуть на добровільних засадах об'єднуватися в спілки, інші форми об'єднань, передбачені законодавством, єдину спілку споживчих товариств України.

Власність споживчої кооперації складається з власності споживчих товариств, спілок (об'єднань) та їх спільної власності (ст. 111 ГК України). Об'єкти права власності споживчої кооперації можуть перебувати у спільній власності споживчих товариств, спілок (об'єднань).

Споживчі товариства, їх спілки (об'єднання) можуть утворювати, як уже зазначено, для здійснення своїх статутних цілей унітарні або корпоративні підприємства.

Ще одним різновидом підприємств колективної власності є підприємства об'єднань громадян (громадських організацій, політичних партій), релігійних організацій. Вони засновуються на власності цих організацій для здійснення господарської діяльності з метою виконання їх статутних завдань [14, с. 31].

Засновниками підприємств об'єднань громадян можуть бути об'єднання, наділені статусом юридичної особи. Політичні партії можуть засновувати лише підприємства засобів масової інформації, підприємства, що здійснюють продаж суспільно-політичної літератури, інших пропагандистсько-агітаційних матеріалів, виробів з власною символікою, проведення виставок, лекцій, фестивалів та інших суспільно-політичних заходів.

2.3 Приватні підприємства та інші види підприємств

Різновидом підприємств за ознакою форми власності, на базі якої функціонує підприємство, є приватні підприємства. Особливості правового становища таких підприємств регламентуються законодавством лише схематично.

Так, відповідно до ст. 113 ГК, приватним підприємством є підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їхньої) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання - юридичної особи (дочірнє підприємство іншого приватного підприємства). Отже, основною особливістю такого підприємства є лише форма власності, на базі якої воно функціонує [20, с. 148].

Відповідно до ч. 2 ст. 113 ГК, порядок організації та діяльності приватних підприємств визначається Кодексом (загальні положення щодо підприємств - статті 62-72 ГК) та іншими законами.

Приватні підприємства можуть бути двох типів - унітарного та корпоративного. За підприємством унітарного типу майно може закріплюватися на будь-якому з основних правових титулів - праві власності, праві господарського відання, праві оперативного управління.

Приватне підприємство корпоративного типу має ту особливість, що майно за ним зазвичай закріплюється на праві спільної часткової приватної власності (на відміну від господарського товариства та виробничого кооперативу). Проте слід зазначити, що ГК України не містить положень щодо правового титулу майна такого підприємства, а отже - й не виключає застосування таких правових титулів, як право господарського відання чи право оперативного управління).

Фермерське господарство є різновидом приватного підприємства і формою сімейного бізнесу (підприємницької діяльності) зі спеціальним

предметом діяльності (виробництво товарної сільськогосподарської продукції, її переробка та реалізація) та низкою інших специфічних ознак.

В Україні можуть діяти і підприємства з іноземними інвестиціями. Такими визнаються підприємства, в статутному фонді яких не менш як десять відсотків становлять іноземні інвестиції (цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту). Підприємства з іноземними інвестиціями мають право бути засновниками дочірніх підприємств, створювати філії і представництва на території України і за її межами з додержанням вимог законодавства України та законодавства відповідних держав.

Частина і ст. 117 ГК визначає іноземне підприємство як унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб. Іноземні підприємства не можуть створюватися в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави. Діяльність філій, представництв та інших відокремлених підрозділів підприємств, утворених за законодавством інших держав, здійснюється на території України відповідно до законодавства України [15, с. 151].

Таким чином, залежно від форм власності господарське законодавство України виділяє такі види підприємств: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи), підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності), комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади, державне (в тому числі казенне) підприємство, що діє на основі державної власності, підприємство, засновані на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1 Поняття припинення діяльності суб'єкта господарювання

Припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності є таким же закономірним та органічним процесом, як і створення [4, с. 127].

Поняття припинення діяльності суб'єкта господарювання відсутнє в законодавстві України. Проте в доктринальному розумінні припиненням вважаються юридичні умови, за яких суб'єкти господарювання втрачають право провадити господарську діяльність та, відповідно, втрачають підприємницьку правосуб'єктність з моменту внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру суб'єктів підприємницької діяльності.

Питання припинення діяльності суб'єктів господарювання, крім статей 59-61 Господарського кодексу, регулюються Цивільним кодексом (стосовно юридичних осіб - статті 104-112), а також низкою законів: «Про банки і банківську діяльність» (статті 26, 28, 87-98); «Про цінні папери і фондову біржу» (ст. 36); «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» (статті 20-21); «Про страхування» (ст. 43); «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (статті 22-34) та ін.

Основні засади, закріплені в Господарському кодексі України, передбачають:

- форми припинення (реорганізація шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення чи ліквідація);
- підстави припинення діяльності, відповідно до яких розрізняють:
- добровільне припинення - ліквідацію чи реорганізацію (за рішенням власника чи уповноваженого ним органу або вищого органу управління суб'єкта господарювання, яким зазвичай є загальні збори учасників

(акціонерів, членів кооперативу), у зв'язку із закінченням строку, на який створювався суб'єкт господарювання, чи у разі досягнення мсти, заради якої його було створено та

- примусове припинення (за рішенням антимонопольних органів чи суду у передбачених законом випадках, в т. ч. у разі визнання суб'єкта господарювання в установленому порядку банкрутом, крім випадків, передбачених законом: у разі скасування його державної реєстрації у передбачених законом випадках);

- принцип публічності прийняття рішення про припинення діяльності суб'єкта господарювання (оголошення про реорганізацію чи ліквідацію господарської організації або припинення діяльності індивідуального підприємця підлягає опублікуванню реєструючим органом у спеціальному додатку до газети «Урядовий кур'єр» та/або в офіційному друкованому виданні органу державної влади або органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням суб'єкта господарювання протягом десяти днів з дня припинення діяльності суб'єкта господарювання - ч. 8 ст. 59 ГК);

- форми захисту інтересів кредиторів (щодо реорганізації — визначення правонаступників суб'єкта господарювання, який припиняє свою діяльність в результаті реорганізації; щодо ліквідації - встановлення порядку ліквідації та задоволення вимог кредиторів (задоволення претензій кредиторів з майна суб'єкта господарювання, що ліквідується; повернення майна, що залишилося після задоволення претензій кредиторів, його власникові (учасникам суб'єкта господарювання, що ліквідується). Стаття 112 Цивільного кодексу більш ґрунтовно регулює питання задоволення вимог кредиторів, встановлюючи черговість (чотири черги). Спеціальні порядки черговості встановлюються законами: «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (ст. 31); «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» (частини 2—4 ст. 21) [13, с. 92].

3.2 Юридичні підстави добровільного та примусового припинення підприємства

Юридичними підставами добровільного припинення підприємства є ініціатива власника підприємства або передбачені законом чи установчими документами обставини. Мотиви ініціативи підприємства (підприємця) закон не регулює. Це можуть бути: зміна профілю діяльності, конкуренція, затоварення тощо [20, с. 148].

До передбачених законом чи установчим договором обставин належать:

- а) закінчення строку, на який створювалося підприємство;
- б) досягнення мети, поставленої засновниками під час створення підприємства (ст. 19 Закону “Про господарські товариства”).

Установчі документи підприємств можуть включати й інші підстави цього виду. Рішення про припинення підприємства з цих підстав приймає його вищий орган.

Види юридичних підстав примусового припинення підприємства визначені в законодавстві про підприємства у вигляді орієнтовного переліку (ч. 6 ст. 59 Господарського кодексу України).

Примусово підприємства припиняють свою діяльність на підставі рішень суду (господарського суду) про визнання недійсними установчих документів підприємства (невідповідність їх чинному законодавству) та акта (рішення засновника) про створення підприємства. Крім того підставою примусового припинення діяльності підприємства може бути рішення суду (господарського суду) за поданням органів, що контролюють його діяльність, у разі систематичного або грубого порушення ним законодавства. Ще однією причиною припинення діяльності підприємства є рішення суду (господарського суду) у разі несвоєчасного повідомлення ним про зміну свого місцезнаходження (при зміні місцезнаходження підприємство повинно в семиденний термін повідомити про це реєструючий орган).

Відповідно до ГК України ЦК України припинення суб'єкта господарювання здійснюється в результаті реорганізації, передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або шляхом ліквідації.

Суттєва різниця між ліквідацією та реорганізацією полягає у тому, що в першому випадку має місце остаточне припинення будь-якої діяльності якогось суб'єкта господарювання, у другому — припинення його функціонування в конкретній організаційно-правовій формі із заміною на нову. В обох випадках «припинення суб'єкта господарювання» суб'єкт, що припиняється, більше не існуватиме. У зв'язку з ліквідацією суб'єкта припиниться і його діяльність, у зв'язку ж із реорганізацією вона триватиме, але вже не в колишній (яка існувала до реорганізації), а в новій організаційно-правовій формі суб'єкта господарювання.

Тобто можна сказати, що головна відмінність двох способів припинення суб'єктів господарювання (ліквідації та реорганізації) полягає в юридичних наслідках факту припинення їх існування, у наявності або відсутності правонаступництва.

Таким чином, під реорганізацією розуміють припинення юридичної особи з переходом всіх прав та обов'язків до правонаступника в порядку загального правонаступництва. Під правонаступником розуміють юридичну особу (юридичних осіб), до якої (яких) переходять усі права та обов'язки реорганізованої юридичної особи [9, с. 275].

Під ліквідацією розуміють такий спосіб припинення суб'єкта господарювання, при якому на майбутнє неможлива будь-яка діяльність та його існування і який пов'язаний з ліквідацією його справ і майна, відсутністю правонаступника.

ГК України (ст. 59) визначає, що скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання є підставою для вилучення його з державного реєстру шляхом внесення до державного реєстру запису про припинення діяльності суб'єкта господарювання. Саме після внесення зазначеного запису

суб'єкт господарювання вважається ліквідованим та таким, що припинив свою господарську діяльність. Зазначений запис вноситься лише після затвердження ліквідаційного балансу власником суб'єкта господарювання або ж органом, який призначив ліквідаційну комісію.

Насамперед слід зауважити, що у нормах нових ЦК та ГК України вживається термін «скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання», хоча Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців», яким встановлено порядок державної реєстрації суб'єктів господарювання та відповідно її скасування, містить таке поняття, як «державна реєстрація припинення юридичної особи» та «державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи» [14, с. 32].

Підприємство припиняє свою діяльність на підставі рішення господарського суду про визнання його банкрутом.

Державна реєстрація припинення юридичної особи позбавляє останнього статусу юридичної особи та є підставою для виключення з Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведені дослідження правового статусу підприємства як суб'єкта господарювання сприяють вирішенню наукової задачі, що виявляється в вивченні правового статусу підприємства як суб'єкта господарювання та його господарської компетенції.

Для законодавства України характерне багатоваріантне використання терміну “підприємство”. Головною причиною цього є той факт, що в категорії “підприємство” знайшло концентрований вираз складне економічне явище, пов'язане з здійсненням самостійної господарської діяльності. Господарський кодекс визначив підприємство суб'єктом господарських відносин, а об'єктом угод – цілісний майновий комплекс підприємства, як нерухоме майно, що належить підприємству.

Правовий статус підприємства як суб'єкта господарської діяльності обумовлено певними ознаками, серед яких: 1) визначеність організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, що характеризується метою, правовим статусом та складом засновників, правовим режимом майна, організацією управління та умовами і обсягом відповідальності; 2) майнова відокремленість; 3) легітимація існування в якості суб'єкта господарювання; 4) самостійна відповідальність за результати господарювання; 5) самостійність в господарському обороті, яка передбачає свободу вибору видів діяльності, незалежність.

Правовий статус підприємства певного виду обумовлений перш за все майновим режимом майна підприємства. При цьому сама форма власності – приватна, колективна чи державна не повинна мати визначального впливу на правовий статус підприємства. Значно важливішою є наявність чи відсутність у підприємства повного обсягу прав на закріплене за ним майно. Найбільш повний обсяг прав мають підприємства-власники - господарські товариства, виробничі кооперативи, приватні підприємства. Підприємства, що здійснюють свою господарську діяльність на основі права господарського

відання або оперативного управління мають особливий правовий статус, обумовлений способом відмежування функцій власника від функцій управління майном у державних та комунальних підприємствах. Ці підприємства як майнові комплекси є об'єктами права державної або комунальної власності.

На правовий статус підприємства крім правового режиму майна впливає спосіб утворення (заснування) та формування статутного фонду підприємства. Так, унітарні підприємства заснуються одним засновником, який безпосередньо керує підприємством, затверджує його статут, формує трудовий колектив, привласнює прибуток, реорганізує та ліквідує підприємство. На відміну від унітарних підприємств, правовий статус корпоративних підприємств передбачає заснування їх декількома засновниками за спільним рішенням на основі об'єднаного майна та/або підприємницької чи трудової діяльності, їх спільного управління справами на основі корпоративних прав та сумісний розподіл доходів і ризиків підприємства.

Оптимізація правового статусу підприємств має відбуватися з врахуванням обсягу прав підприємства щодо майна, на базі якої воно функціонує, характеру його діяльності, способу утворення, складу та статусу учасників тощо шляхом забезпечення уніфікації організаційно-правових форм господарювання, публічності відомостей державної реєстрації та результатів фінансово-господарської діяльності, захисту прав дочірніх підприємств та кредиторів підприємств-невласників, індивідуальних інтересів у корпоративних підприємствах та узгодження публічних і приватних інтересів щодо таких суб'єктів господарювання як державні та комунальні підприємства.

Вдосконалення правового становища підприємств з метою забезпечення збалансованого врахування як приватних, так і публічних інтересів учасників господарських відносин потребує як врегулювання

статусу підприємств в ГК, так і врахування специфіки правового становища окремих видів підприємств в спеціальних законах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція (Основний Закон) України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – с. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – с. 462.
3. Бандурка С.С. Поняття промислового підприємства / С.С. Бандурка // Європейські перспективи. – 2014. - № 1. – С. 110-112
4. Вінник О. М. Господарське право: Навчальний посібник. - 2-ге вид., змін, та доп. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. - 766 с.
5. Гелич А.О. Деякі проблеми визначення поняття підприємства / А.О. Гелич, І.М. Бокоч // АЕРО-2015. Повітряне і космічне право : Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів. Т. II, Київ, Національний авіаційний університет, 26 листопада 2015 р. – Тернопіль.: Вектор, 2015. – С. 207-210.
6. Господарське право: [підручник] / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного – 2-ге вид., допов. і перероб. – Х.: Одіссей, 2011. – 640 с.
7. Грудницкая С.Н. Хозяйственная правосубъектность государственных предприятий: проблемы теории и практики: моногр. / С.Н. Грудницкая; НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований. - Донецк: Юго-Восток, 2011. - 428 с.
8. Грудницкая С.Н. Экономико-правовая сущность и понятие предприятия на современном этапе / С.Н. Грудницкая // Предпринимательство, хозяйство и право. - 2010. - № 12. - С. 3-7.
9. Задихайло Д.В. Господарське право : [підручник] / [Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, Р.П. Бойчук]. -Х.: Право, 2012. -696 с.
10. Ісаков М.І. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання: дис. ... канд. юрид. Наук / М.І. Ісаков / НАН України: Ін-т економіко-

- правових досліджень. - Донецьк, 2006. – 267с.
11. Кучер В.О. Господарське право: курс лекцій / В.О. Кучер, В.М. Парасюк. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 380 с.
 12. Мамутов В.К. Развитие хозяйственного законодательства и хозяйственно-правовой мысли в суверенной Украине: науч. доклад / Ин-т економікоправових досліджень НАН України. - Донецьк, 2004. - 40 с.
 13. Манько Д.Г. Легітимація і легалізація юридичної особи / Д.Г. Манько // Актуальні проблеми держави і права. - 2012. - № 63. - С. 85-92.
 14. Махінчук В.М. Суб'єкти підприємницької діяльності за цивільним та господарським законодавством України / В.М. Махінчук // Приватне право і підприємництво. - 2013. - Вип. 12. - С. 28-32.
 15. Мілаш В.С. Господарське право : курс лекцій / В.С. Мілаш. - Х. : Право, 2008. - Ч. 1, - 2008. - 496 с.
 16. Труш І. В. Господарсько-правове забезпечення діяльності комунальних підприємств: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / І. В. Труш ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2013. – 433 с.
 17. Труш І. Організаційно-правові форми комунальних підприємств / І. Труш // Право України. - 2010. - № 2. - С. 223-231.
 18. Труш І.В. Визначення сутності поняття комунального підприємства / І.В. Труш // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. - №17. – С. 1-6
 19. Труш І.В. Господарська правосуб'єктність комунального підприємства / І.В. Труш// Економіка та право. - 2011. - № 3. - С. 63-76.
 20. Щербина В.С. Господарське право : підручник / В.С.Щербина. - 5-те вид., перероб. і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2012. - 600 с.
 21. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - 264 с.

